

ОСВРТИ

Михаило АПОСТОЛСКИ

АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ НА ПУБЛИКАЦИЈАТА „ПРАВИЛАТА — УСТАВОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ВОСТАНИЧКИ КОМИТЕТ ВО КРСНЕНСКОТО ВОСТАНИЕ“

Годинава наградата „Гоце Делчев“ ја доби публикацијата „Правилата — Уставот на Македонскиот востанички комитет во Кресненското востание“. Покрај предговорот и самиот Устав на Македонското востание, како што самите актери го именуваат, а во историографијата познато како Кресненско востание, публикацијата содржи и девет релативно кратки студии од 10 автори.

Самото објавување на Уставот заслужува посебно внимание, како еден извонредно значаен документ во кој многу јасно се изнесени целите на востанието, како одраз на стремежите на македонскиот народ за слободен и самостоен живот, за создавање на сопствена држава, со што би се создале услови за слободен економски, политички и културен развој.

Во „Правилата — Уставот на Македонскиот востанички комитет“ многу јасно се согледува развиената национална мисла и свест на македонскиот народ, поради што и објавувањето на Уставот точно од овие причини има посебно значење. Уставот претставува

еден извонредно значаен историски момент којшто овозможува да се разобличат многу историски фалсификати пишувани од некои историчари на соседните буржоаски држави во XIX и првите децении на XX век.

Меѓутоа, со оглед на фактот дека за историскиот развој на македонскиот народ некои историографи во одделни социјалистички земји и натаму продолжуваат со разни фалсификати во форма на студии, а дефакто памфлети без каква и да е научна вредност, или во форма на „зборници на документи“ во кои се собрани документи претежно создани од буржоаските балкански власти, кои со децении водат националистичка политика, појавата на Уставот на македонските востаници во Кресненското востание е од извонредно значење, бидејќи пред широката научна јавност се изнесува документ кој говори за целите на револуционерните борби на Македонскиот народ, како и за развојот на неговата национална свест и мисла. Тие цели, истакнати во Кресненското востание, доразвивани во Илинденското вос-

тание, реализирани се во НОВ и револуцијата од 1941—1945 година во сосема нови општествено-политички услови, под раководството на Комунистичката партија на Југославија и нејзиниот генерален секретар Јосип Броз Тито.

Анализирајќи ја публикацијата „Правилата — Уставот на Македонскиот востанички комитет во Кресненското востание“, слободен сум да истакнам дека публикацијата со Уставот е од посебно значење за натамошното разјаснување не само на развојот и текот на Кресненското востание туку и на причините за неговото задушпување, причини кои многу јасно се изнесени како дејствија против кои Уставот предвидува преземање остри санкции. Меѓутоа, во оваа публикација за првпат е изнесена една нова, поширока со повеќе аспекти анализа на Уставот кој и сам за себе чини основа за натамошното проучување на развојот на националната мисла на македонскиот народ. Но не само тоа, Уставот е база и за односите на македонскиот народ и народностите што живеат во Македонија, одновременно истиот е база и за развојот на односите со соседните народи, се разбира на рамноправни основи.

Гледањата изнесени во Уставот за рамноправен статус на народностите што живеат во Македонија со македонскиот народ реализирани се во НОВ и револуцијата во која активно беа вклучени заедно со македонскиот народ и народностите. А желбата на рамноправна основа да се развива соработката со соседните народи е основен принцип во реализирањето на надворешната политика на СФРЈ, и не само со соседните

народи туку и многу пошироко знаоѓајќи разни форми за соработка со сите народи во светот, се разбира со тие коишто се готови соработката да се развива исклучително на рамноправни односи, со полно почитување на самостојноста и интегритетот на секој.

Сосем накусо ќе се осврнам на деветте релативно крси студии дадени од 10 научни работници.

1. Димевски д-р Славко во студијата „Општествената и економската положба на македонскиот народ и развојот на македонската национална мисла..“ (на 27 страници) дава многу јасна слика за економската положба на македонскиот народ и народностите во Македонија, како и за општествената положба на македонскиот народ. Едновременно низ студијата накусо е даден и историскиот развој, но и развојот на националната мисла од Преродбата во почетокот на XIX век до востанието, со што се согледува дека „Правилата — Уставот..“ се резултат на една револуционерна раздвиженост на македонскиот народ.

2. Во студијата „Општествените и национално-политичките цели на Кресненското востание“ (на 23 страници), д-р Иван Катарџиев, покрај крсиот приказ на развојот на востанието, ги разјаснува програмските цели на востанието што произлегуваат од „Правилата — Уставот..“ и констатира дека тие цели како сосема природен факт произлегуваат од стремежите за слободен живот на македонскиот народ.

3. Проф. д-р Стеван Габер, во студијата „Национално-ослободителните цели и меѓунационалните

односи во Правилата на Македонскиот комитет“ (на 14 страници), ја истакнува интегралноста на востанието и револуционерното движење кое ја опфаќа целата територија на Македонија. Едновремено Габер укажува дека Македонскиот востанички комитет, информирајќи ги владите на соседните кнежевства (Бугарија, Србија и Грција), не сака никакво мешање, освен „братска помош“, истакнувајќи ја на тој начин основната цел на востанието: самостојност и независност. При ова посебно се истакнуваат гледањата на востаниците во однос на статусот на „Благотворните комитети надвор од Македонија“, коишто можат да дејствуваат со „дозвола“ на востаничкиот комитет и со единствена цел „да го помагаат востанието“.

Исто така, проф. Габер укажува на одлучните мерки што „Правилата — Уставот...“ ги предвидуваат против шпионите, против разбојниците независно од каде идат како и против сите лица што би работеле против целите на востанието.

4. Проф. д-р Александар Христов, во статијата „Елементи на државно-правниот концепт на Македонија во Правилата на Македонскиот востанички комитет“ (на 8 страници), изнесувајќи ги основните државно-правни елементи набележани во „Правилата — Уставот...“, укажува и на односот што востанието го истакнува со соседните држави и народи, којшто треба да се развива исклучително врз рамноправна основа, укажувајќи дека е нужно да воспостават дипломатски односи.

Потоа, Христов укажува на заемната поврзаност на национално-

ослободителната мисла на македонскиот народ со создавањето на македонската држава. Едновремено истакнува, според Правилата, дека македонската индивидуалност од секогаш, а посебно на Балканскиот Полуостров мора да се прифати како реалност за постоењето на македонската нација и нејзините права на самостоен живот што го решава по револуционерен пат.

5. Во студијата „Социјалната структура на востаниците и социјалната програма на Уставот на Кресненското востание“ (на 21 страница) Димевски и Поповски ја прикажуваат социјалната структура на востаниците, утврдувајќи го бројот на чифлигарските, мешовитите села и селата со сопствена земја, од што индиректно може да се согледа и социјалната структура на востаниците. Едновремено се укажува и на односот кон востанието на црковната и световната интелигенција која била активна, па настојувала и да раководи со Кресненското востание. За високиот клер се укажува дека поради своите лични интереси, настојувале да се поврзат со бугарската егзархија.

Во вториот дел на студијата авторите укажуваат на социјалната програма набележана во „Правилата — Уставот...“, според која се ограничува богатството за сметка на широките народни маси. Во овој дел се укажува дека државно-творечката сила на востанието е во широките народни маси, во сиромашното селанство, работничството и прогресивната интелигенција. Ова укажува дека процесот на создавањето на држава не е сврзано со буржоазијата што претставува своевиден феномен во

оформувањето на националните држави.

6. Студијата „Организацијата на власта, нејзините функции и улоги во македонското Кресненско востание“ (на 30 страници) е од м-р Владо Поповски. Во оваа студија Поповски констатира дека „Правилата — Уставот...“ по својата природа се конститутивен политичко-правен акт, чија што цел е создавање државна заедница по револуционерен пат. Уставот ја регулира организацијата на власта на сите нивоа и во сите области. Така, Поповски во својата студија ги изнесува сите органи на власта што Уставот ги предвидува, со нивните функции, но едновременно го изнесува и нивниот метод на работа. Тие органи се изборни и се воспоставуваат како револуционерна народна власт, во текот на самото востание.

Во студијата се констатира дека сите функции на органите на власта произлегуваат од целите на востанието. Потоа, се истакнува дека Уставот ја утврдил хиерархијата на органите на власта, но и нивното секторско поврзување и подредување за да ја истакне нивната релативна самостојност, но и нивната одговорност.

Меѓутоа, власта што се организира согласно на Уставот во својата основа е демократска власт, избирана од народот, а со тоа се одразуваа и влијанието на широките народни маси.

7. Картов д-р Владо во студијата „Нормативната дејност на органите на Кресненското востание“ (на 9 страници) ги истакнува видовите на непосредните дејности низ кои востаничкиот штаб ја изразува својата врховно-воена организациона функција, изнесувајќи

ја и функцијата на месните органи на власта

Картов, според функцијата на органите на власта, констатира дека тие се јавуваат во вид на управни, судски, воено-оперативни и заштитни органи. Уставот посебно нормативно ги регулира кривично-правните односи, како пресуден услов за нормално развивање на востанието. Секако посебно треба да се истакнат мерките што Уставот ги предвидува против носителите и извршителите на самоволните акции во неослободените реони.

8. Статијата „Организацијата, функцијата и улогата на правосудните органи на Кресненското востание“ е од Арнаудовски д-р Љупчо (на 25 страници). Во неа авторот истакнува дека правосудните органи Уставот ги третира како привремени, меѓутоа независно од ова, Уставот има огромно значење за конституирањето и организирањето на правосудниот систем, којшто со својата надлежност ги покрива сите области од општествените односи.

Со оглед на фактите дека Уставот е донесен во текот на востанието. Арнаудовски истакнува дека сосем е природно што на прво место се изнесуваат актите што се сметаат за злосторства спрема востанието сторени од поединци. Разгледувајќи го Уставот од аспектот на функцијата и улогата на правосудните органи, Арнаудовски истакнува дека согласно на Уставот, во востанието можат да учествуваат и да даваат помош само лица со јасна идејна определеност што е од посебно значење за условите во коишто се развиваше востанието, кога беа јасно изразени хегемонистичките претензии од

страна на соседните држава. Од овие причини предаството на револуционерното дело посебно е инкриминисано во Уставот и на овој проблем авторот му обрнал посебно внимание.

Во натамошните разгледувања на Уставот Арнаудовски се задржува на мерките предвидени за одржувањето на дисциплината во вооружените единици, како и на самоволното напуштање на воените единици било од старешините било од борците. Ова укажува на стремежот на востанието вооружените единици да израснат во воени единици и со право на Уставот тие се именуваат како војска. На ред со ова се истакнуваат и мерките за заштитата на востанието од уфрлувањето на непријателските елементи, шпиони и предавници во редовите на востаниците кои, всушност, претставуваат мерки за заштита на востанието и функционирањето на органите на власта.

Нужно е да истакнеме дека авторот посебно ги истакнува хуманоста и заедништвото што се од посебно значење со оглед на многунационалноста на населението во Македонија. Уставот во овој поглед укажува на ширината и далековидоста на востанието, прблеми коишто се актуелни во секоја револуција и во изградбата на секој општествено-политички систем. Исто така од посебно значење е фактот што Уставот го обврзува секој Македонец да го помага востанието или да учествува во востанието, да собира информации за непријателот и ддогу со што се дава општонароден карактер на востанието.

Општонародниот карактер на востанието е изнесен и во членот

102, истакнувајќи ја решеноста да се истрае докрај, категорички се забранува кој било да преговара со непријателот за предавање на македонската војска, принцип од посебно значење за развојот на востанието, но и за зачувување на неговиот основен карактер — дека е тоа народно востание за извојување независност и своја државност.

Во натамошното излагање Арнаудовски ја разгледува организацијата на правосудството, како и казните што ги предвидува Уставот за одделни кривични дела.

9. Генералот Пепељуговски Петар во статијата „Некои карактеристики во создавањето и развојот на македонската востаничка војска 1878—1879“ (на 27 страници), разгледувајќи го создавањето и организациониот развој на македонската војска во Кресненското востание, меѓу другото, истакнува дека се развива во прв ред во обединувањето на востаничките, доброволечките и ајдутските чети и други вооружени формации под единствено раководство и организационо ангажирање во извршувањето на целите на востанието. Едновремено авторот укажува на спротивностите во стратегиските концепции на востаничкиот штаб и истите на комитетот „Единство“, преку кој се настојува да се наметнат гледањата во основата се дијаметрално спротивни на целите на македонското востание. Ова е значаен момент кој се одразил не само врз развојот на македонската војска туку и врз развојот на самото востание.

Во натамошните разгледувања Пепељуговски ја изнесува организационата структура на воената ор

ганизација на војската, но едновремено се задржува и на улогата на создадената слободна територија како база за ширење на востанието. Авторот посебно го истакнува општонародниот карактер на востаничките сили во кои се вклучува целото население.

Пепељуговски, анализирајќи го Уставот, констатира дека вооружените сили се состојат од оперативни сили, кои авторот ги именува како „редовни востанички сили“, и посебна организација на народот и вооружени формации за одбрана на територијата. Потоа Пепељуговски ја разгледува организацијата на раководењето со востанието, односно со револуционерните борби во целина, но и организацијата на раководните органи во македонската, востаничка војска.

Пепељуговски се задржува и на националностите, на правата и на обврските на востаничките сили, потоа на чувањето на воените тајни. Авторот ги разгледува и проблемите на снабдувањето на македонската војска со храна, опрема, вооружување и со други материјални потреби, како и со проблемот на збринувањето и лекувањето на болните и ранетите. Сите овие проблеми се решаваат потпирајќи се на сопствените сили и можности на македонскиот народ, се разбира прифаќајќи и помош доколку е таа добронамерна. Авторот се занимава и со проблемот на дисциплината во воените единици и др.

Нужно е да истакнеме дека сите автори своите студии во анализата на Уставот ги базираат и

врз ползувањето на друга позната и достапна литература, во основа објавена кај нас и во НР Бугарија.

На крајот нужно е да истакнеме дека овие куси анализи се прв почеток на анализирањето на тој извонредно значаен документ — Уставот на востаниците во Кресненското востание

Има простор и уверени сме дека во натамошното анализирање и студирање на Уставот ќе уследат нови студии и анализи од повеќе аспекти, бидејќи тој документ опфатил многу проблеми од значај за самиот развој на востанието — за реализирање на целите и стремежите на македонскиот народ, но и многу пошироко, за организирање на една државна заедница во која покрај македонскиот народ, живеат и повеќе народности. Тој проблем во Уставот е истакнат со извонредна далековидност, проблем кој исто така се поставува со иста далековидност и во Илинденското востание, во Манифестот на Крушевската република. Тој проблем е основен мотив и во НОВ и револуцијата од 1941—1945 година, неговото значење е такво што перманентно треба да се развива, согласно на општиот развој на општеството.

Меѓутоа, поставките и гледањата во Уставот на Македонските востаници во Кресненското востание не се само објаснување за реализирањето на целите и раз-

војот на востанието, тие укажуваат на длабоко развиената национална мисла, за создавањето на државна заедница, но таква заедница во која е согледан принципот ако сакаш сам да бидеш слободен, не смееш другиот да го поробуваш. Тој факт да се согледа во средината на XIX век, век на

националниот романтизам, укажува на голема студиозност со која е создаден Уставот.

Од тие причини ние согледуваме како многу одредби од Уставот се развиле и се негуваат како револуционерни традиции кај нашиот — македонскиот народ и народностите.